

271.2-36Климент Охридски, Св.
821.163.1.09
930.85(497.7)

Димитар Пандев

УЧЕЊЕТО НА СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ ОД НЕГОВО ВРЕМЕ ДО ДЕНЕС

Мислата дека Охридската книжевна школа прерасна во Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ е тема што се врти во македонистиката. Тоа е така, можеби, повеќе во кулоарите на универзитетот, но, сепак, уба-во е на оваа тема да ѝ се посвети особено внимание. Со други зборови, треба да се има предвид и континуитетот на Охридската книжевна школа со Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“. Како почетна точка може да се земе мислата дека традицијата продолжува низ стилските синтези, една од клучните теории со којашто Блаже Конески ја заокружи својата теорија за македонскиот јазик – односно за литературните јазици, преку примерот на македонскиот јазик.

Кога зборуваме за темата за учењето на Св. Климент Охридски од неговото време до денес, се соочуваме со огромна библиографија од областа на кирилометодиевистиката. Треба да имаме предвид дека речиси целокупната наука за кирилометодиевистиката во голема мера се потпира врз материјалите на Св. Климент Охридски, односно на Охридската книжевна школа. Треба да споменеме дека првата библиографија за кирилометодиевистиката ја составил Михаил Попруженко, кој студирал заедно со Крсте Петков Мисирков на универзитетот во Одеса, кај професорот Борис Љапунов. Тоа значи дека извесно влијание врз Попруженко извршил и нашиот Крсте Петков Мисирков. Втората обемна библиографија ја изработил македонистот Самуил Борисович Бернштејн. За оваа библиографија, имајќи ја предвид азбуката, би споменале дека првонотираната научна книга е од македонски филолог, односно од професорката Вера Стојческа-Антиќ. Имајќи го предвид ова, би истакнале дека учењето на

Св. Климент Охридски е парадигма врз којашто опстојува не само славистиката, која првенствено се темели врз односот помеѓу глаголицата и кирилицата, туку и филологијата, бидејќи тука ја отвораме темата за Магнаурската школа, во која учел Кирил Филозоф, а не е исклучено дека таму учел и Климент Охридски. Токму во Магнаурската школа, преку Фотиј, е воспоставена синтезата помеѓу антиката и scolaстиката. Кога ги имаме предвид нив, можеме да кажеме дека тоа претставува и спој помеѓу легендата и стварноста. Во името на современоста, откако ги споивме филологијата и славистиката, мораме да ја споменеме и лингвистиката, онаа лингвистика што е заснована врз фонологијата и семантиката на принципот *илус-минус*. Кога ги имаме предвид овие односи, доволно е само да го споменеме семантичкиот однос *ѿемнина насѿроѿи свеѿлина*, кој нашол свое место и во современата македонска литература. Тука треба да се има предвид и поетиката. Кога зборуваме за неа, се зема предвид функционалноста на јазикот, пред сè, во неговата ритуална функција – она што основно се внесува во делото на Св. Климент Охридски, но, да се обрне внимание и на референцијалноста – она што е вистинито во сето тоа искажување.

Имајќи ги предвид сите овие прашања, можат да се претстават неколку клучни тези што ги даваме во тријади, во согласност и со тријадите во лингвистиката, но и во други науки, водејќи сметка дека, токму, со учењето на Св. Климент Охридски се отвораат синтеси меѓу голем број науки. Најпозната е синтезата помеѓу поетиката и медицината, што успешно може да се претстави преку една современа тема за телесната метафора, која е една од основните метафори во поетиката на Св. Климент Охридски. Што се однесува до современата литература, можеме да ја споменеме телесната метафора, пред сè, во поетиката на Блаже Конески, каде што среќаваме околу педесет метафоризирани називи за делови од човековото тело. Со сето ова, доволно е само да споменеме дека и Конески е еден од оние поети што прво тргнале по патот на медицината. Тука го додаваме и Анте Поповски, кој го заокружил тој пат, но и дружината на Крсте Петков Мисирков, во онаа смисла што на Македонците што студирале на руските универзитети, пред сè, во Петроград, им се нуделе два избора: да студираат духовни академии за свештеници или да студираат медицина за потребите на руската армија.

Првата теза може да се претстави преку еден исказ, клучен во современата поетика – исказ што Конески го презема од Осип Манделштам, кој се сообразува со тезите на Роман Јакобсон, со што ја заокружуваме лингвистиката што е заснована врз кирилометодиевистиката, односно

врз делото на Климент Охридски, и, пред сè, на Охридската книжевна школа. Во таа смисла, ја имаме предвид заложбата на Јакобсон да го проучи делото на Св. Кирил, да се сообрази со неговиот лик, во смисла во којашто ги дава и основните особености на Охридската книжевна школа како школа на македонската филологија.

Со сето ова, ги отвораме темите: *оѝкривање книга – оѝкривање ѝприказна – оѝкривање ѝесна*. Откривањето на книгата ни ја отвора темата за рушкото писмо и тука имаме две теми поставени во опозиција – откривање на моштите на Климент Римски и откривање писмо за кое постои жив зборуваач. Оваа тема отвора и една клучна тема на претсловенска писменост. Интересно е да се отвори и темата за откривањето на приказната за Климент Охридски, односно за почетокот на Моравската мисија, преку еден исказ што го среќаваме во житието на Методиј, за кое науката, без никакво колебање, тврди дека е дело на Климент Охридски, а тоа е еден исказ во кој недостасува предикацијата (станува збор за елипса), Танат и Дариј, односно го имаме концептот *размена*, со што доаѓаме до еден клучен момент во житијата на Кирил и Методиј – нивната комуникативност, односно полилогичност – дијалозите што ги имаме во житијата. Житијата на Кирил и Методиј спаѓаат во житијата во коишто доминира дијалогот, што упатува на нивната референцијална вредност, односно на вистините искажани преку нив. Од друга страна, треба да ги имаме предвид и сите патешествија на учениците на Кирил и Методиј, заедно со нив, во кои се раскажувале голем број приказни. Откривањето на песната е особено значајно за поетиката со концептот *нов човек/нова ѝочва*, но и *ново ѝисмо*. Ако ги бараме овие теми во делото на Климент Охридски, ќе ги најдеме во две дела за коишто во науката се тврди дека во нивното составување учествувал и Климент Охридски. Станува збор за колективни дела, тема што се повторува во литературата ако излеземе надвор од темата за Климент Охридски и ако навлеземе во темата на светската книжевност. Тоа се зборува, на пример, и за драмите на Шекспир, од кои произлегува англискиот јазик, а ако се вратиме на нашиот Климент Охридски, ја имаме предвид *Молиѝваѝа на исѝоведаникоѝ*, што се јавува и во Брижинските споменици, но и во македонските ракописи, односно во Молитвеникот, а од друга страна, се зема предвид *Молиѝваѝа на Св. Трифун*, што се врзува и со македонската почва.

Вториот концепт што нè интересира е концептот: *оформување книжевностѝ – оформување ѝоеѝика – оформување реѝорика*. Кога ја имаме предвид тезата за оформување книжевност, треба да го имаме предвид и концептот време. Што се однесува на македонскиот јазик, и, воопшто,

на Житието на Методиј, тука треба да ја имаме предвид употребата на предминатото време, со коешто се раскажува од други позиции. Тоа значи дека во овие житија нараторот го менува местото и ѝ пристапува на односната тема од различни позиции. Кога зборуваме за оформувањето поетика, пред нас се отвора клучниот поим на вкрстување, пред сè, на паганската и христијанската литература, за подоцна да имаме предвид дека темата за јазичното вкрстување, водејќи сметка дека, ако зборуваме за еден ист јазик што ја опслужува и паганската, но и христијанската сфера, воведува во себе и стилски диференцијации, можеме да имаме предвид дека оваа тема подоцна е преземена во современата лингвистика, а основните материјали ќе ги најдеме во делото на Св. Климент Охридски. Доаѓаме до клучниот термин, кој заслужува особено внимание – стилската синтеза, имајќи ја предвид клучната реченица, која денес станува предмет на интерес во голем број современи науки: „Успеал ли некој да напише беседа на вода?“ – исказ од житието на Кирил. Тука навлегуваме во неколку приказни. Прво ја имаме предвид *Рибарската приказна*, која започнува со апостолите и од која се зема предвид основниот податок дека водата помни, но и не само неа, туку сè што се напишало во почетокот на македонската литература во основните дела или во првите текстови со кои започнува бележењето на македонската наратија. Овде треба да имаме предвид и една песна, запишана во Битолскиот триод, но и поетскиот запис *Блуди, блуди иноче*, што го открил прво архимандрит Антонин во Слеченскиот ракопис. Со овој поетски запис почнуваат т.н. вест-песни, во кои се дава определена информација, а *Блуди, блуди иноче*, според толкувањето и на самиот Антонин, го дава пренесувањето на славењето на Божик во наредната година, ситуација што ја имаме денес. Тоа значи дека пишуваачот на некој стар текст го забележал тој момент кога славењето на Божик во православниот свет се префрлило во следната година.

Имајќи го ова предвид, можеме да се вратиме на основната тема за Климент Охридски во науката и да отвориме три клучни теми: *создавање култи – пренесување древности (реликви)* – *создавање наука*. Важно е да се истакне дека словенската филологија најмногу внимание им посветила токму на овие односи. Сето тоа би се навело во една реченица: Како се случи иконските почитувачи на ликот и делото на Св. Климент Охридски да се сретнат со пренесувачите на древностите поврзани со дејноста на Климент Охридски, но и да се најдат среде проучувачите на неговите лик и дело? Она што е особено значајно е врската учител-ученик, односно ученик-учител, бидејќи Партениј Зографски му е ученик на Александар Горски (А. Горски е првиот што докажува дека Кирил и Методиј навистина

постоеле, а не се само измислени лица), исто онака како што Константин Миладинов му е ученик на Фјодор Буслаев. Константин Миладинов, Парте-ниј Зографски и Рајко Жинзифов подобро го знаеле класичниот грчки јазик од нивните професори. Се разбира, кога зборуваме за руските научници, се смета дека во тоа време архимандрит Антонин бил најдобриот познавач на класичниот руски јазик. Со тоа се отвора и една современа тема, а тоа е дека Константин Миладинов му ги читал иконите на Фјодор Буслаев, а токму од таа тема за семиотиката на иконите подоцна произлегува и македонската експедиција на Кондаков и во најново време произлегува темата за семиотиката на иконата од Тартуската школа.

Следната тема сето ова го претставува на планот на современата лингвистика, т.е. преку *односот на јазициите, стиловите и ѝоеиикиите*. Токму со делото на Климент Охридски, но и на неговите ученици (да се има предвид и Првото житие на Св. Наум Охридски, кое произлегува од дејноста на комитопулите, односно од Зографскиот манастир), се отвора темата за *своевременоста во лингвистиката*, или, употребата на сегашното време во наративот. Овде неслучајно се споменува Бенвенист, бидејќи Бенвенист за оваа тема, како што пишува тој, не нашол материјал. Но, таков материјал можеме да најдеме и во постарата македонска литература и во современата литература, како што е тоа во делото на Димитар Солев. Тоа е оној момент што подоцна ќе го нагласиме преку Крсте Петков Мисирков и кој гласи: *денови – епохи*, имајќи предвид дека тој концепт *ден – епоха* е концепт што го промовирал во науката, покрај другото, Крсте Петков Мисирков. Илинденското востание направи епоха во македонската историја, а истото се однесува и на подвигот и на Скопскиот партизански одред, кој на извесен начин е минимизиран во современата историја. Ова, на своевиден начин, е убаво објаснето во современите толкувања на литературата. Кога зборуваме за стилите, секако треба да се има предвид оној подвиг што во проучувањето на стилите го внесуваат лингвистите Бодуен де Куртене и Хуго Шухарт, кои ја отвораат темата за демократизација на лингвистиката. Куртене им припаѓа на оние лингвисти што тврдат дека за проучување на историјата на јазикот треба да се тргне од современиот момент, односно, од денес, па да се враќаме наназад. Ние, следејќи го Куртене, можеме да ја следиме сета македонска историја од денес до времето на Климент Охридски и да се задржиме на најзначајните моменти од развојот на македонската историја, водејќи сметка дека на секој чекор наназад, ние го следиме македонството што денес пребликнува во современата македонска држава.

Онаа клучна тема на поетиката, во којашто се вклучува Осип Манделштам, следејќи го Роман Јакобсон, а сето тоа го апсорбира Блаже Конески на свој начин, е темата за *односот на оркестрација на самогласки и согласки* во тајната служба на Константин Филозоф, што е проучување на Роман Јакобсон. Ние можеме да отвориме и една тема што не е доволно проучена во науката, врз стар материјал, а тоа е тема што Осип Манелштам ја отвора врз руската народна поетика, но таа поетика оди по Веселовски. Важно е да се спомене дека Веселовски е ученик на Буслаев, односно соученик на Константин Миладинов и сето тоа претставува едно навраќање кон претходните етапи на македонизмот во науката. Преовладувањето на консонантноста се јавува во „*Молишвата на св. Трифун*“, придружено со онаа позната глосолалија што е клучна тема во лингвистиката, покрај другото, и на Роман Јакобсон. Ако ги имаме предвид овие теми, тогаш го имаме и тоа одлачување на словенството или на словенската поетика од византиската поетика.

Следната тема е односот *говор – писмо – јазик*, а за неа, првенствено, треба да го имаме предвид непоклопувањето на крикот со гласот, што можеме да го најдеме во „*Молитвата на св. Трифун*“. Потоа, непоклопувањето на цртежот со буквата, а тоа е веќе синестезија, клучна тема што ја отвора патријархот Фотиј. За нас, секако, најважно е концептот *јазик* да го претставиме преку изоглосите што нам ни ги нудат Охридската книжевна школа и поетиката на Св. Климент Охридски, а тоа е: *непоклопувањето на територијалните со јоевичките изоглоси*. Оваа тема се надоврзува на некои од тезите на Блаже Конески и Божо Видоески по однос на територијалните изоглоси. Секако, нам ни требаат примери и тие примери да ги најдеме на почетоците на средновековната книжевност во Македонија, па да го имаме предвид, од една страна, и непоклопувањето на дијалектните и манастриските изоглоси по односот меѓу Кратовската и Охридската книжевна школа. Од друга страна, од аспект на поетиката, да го претставиме непоклопувањето на односот на бесовските и црковните изоглоси, нешто што наоѓа свој одраз и во односот меѓу народната литература и уметничката литература. Се разбира, таа литература во голема мера се надоврзува на литературата што произлегува од Охридската книжевна школа, но не смееме да пренебрегнеме дека и апокрифната литература, по една линија на цар Самуил, се надоврзува на старата традиција во Охридската книжевна школа. Така, пред нас стои огромен фонд на средновековни материјали на коишто може да им се посвети внимание.

Темата што кај нас ја отворил Блаже Конески, а која се потпира врз семиотиката и на проучувањата на Михаил Гаспаров на делото на Пушкин – тема на теоријата на литературата, на литературните јазици. Тоа значи да

се постави Св. Климент на фонот на Св. Кирил, а Св. Кирил да се постави на фонот на Фотиј, во онаа смисла во која сите тие ѝ припаѓаат на една епоха, независно од тоа по кого ќе се именува таа епоха – тие сите живеат во исто време. Да заклучиме од она што веќе го кажала науката – во Фотиј се фокусираат сите дотогашни духовни, филозофски и книжевни движења и сфаќања во Византија. Фотиј ја преплетува антиката со патристиката, па Климент ја преплетува западната и источната култура, покрај другото, затоа што учествува во создавањето на *Молиџвајџа на исјоведаникоџ*, која ги поврзува овие две култури. Клучната тема на Фотиј – улогата на иконата во богословското учење. Фотиј првенствено ја дава онаа литература во која Богородица се претставува со младенецот. Според голем број истражувања, најубавата (најдобрата) икона на оваа тема е од Охрид. Сета македонска средновековна книжевност може да се постави меѓу иконата на Богородица со младенецот и фреската на Седмочислениците, независно како ќе се апсолвира оваа тема, дали од антиката, од темата за Кориолан – подем и пад, што денес нашироко се зборува насекаде, па дури и во публицистиката, бидејќи повторно се отвора темата за стилските синтеси. Треба да се има предвид клучниот момент кај Фотиј – славењето на моментот на повторното почитување на иконите. Фотиј го поврзува тоа со улогата на ликовноста во претставувањето на апстрактните поими, а тие апстрактни поими можат да се пронајдат во поетиката на Св. Климент Охридски. Во нив треба да се има предвид и односот *свејлина* – *џемнина*.

Од овој однос произлегува и просветата, како составен дел од една тријада во која вмрежено врши улога просветувањето, а сето тоа синтетизирано се јавува во голем број проучувања во однос на Св. Климент Охридски, низ темите за покрстувањето, братољубието и писменоста, кои наоѓаат одраз во епохата на Св. Климент Охридски, што му дала печат на времето, односно верификација на јазикот.

Ако се направи етимолошка анализа на зборот *ејоха*, што е клучен и во еден проект кој го верификува Блаже Конески, а го започнал Георги Старделов во МАНУ, тоа е дека, токму, во поимот *ејоха*, етимолошки, ја имаме синтагмата во согласност со кругот, односно окружението, а јазичното окружение е клучната тема во современата лингвистика. Кругот од нас до Св. Климент Охридски се вклопува во темата за епохата, а поимот *ејоха* слободно можеме да го претставиме преку Крсте Петков Мисирков и Илинденското востание (епоха во историјата на македонскиот народ – траело кратко, но ја вознемирило Европа во тоа време). Од друга страна, треба да имаме предвид дека идеите на Климент Охридски и денес се живи и во литературата и во науката, водејќи сметка дека првите стилски синтеси се токму негови, а стилската синтеза води кон литературен јазик.